

IDEGEN ÉS HELYI ELKÖVETŐK EGY ÚRISZÉKI ÜLÉSNAPON¹

A magyar bűnügyi statisztikai adatgyűjtés kezdetei a 18. század első harmadára vezetnek vissza, a Helytartótanács pedig 1757-től gyűjtötte a törvényhatóságok és az uradalmak tömlőceiben fogvatartottak táblázatos kimutatását (rabtabella). A felterjesztést előíró rendelet többször megismételték, pontosították a táblázat rovatait és adatit, mivel a megyék és szabad királyi városok hiányosan vagy rosszul küldték meg a jelentéseket. A bekért adatok száma fokozatosan nőtt, a 19. század elején már a befogott neve, vallása, életkora (születési helye, ideje), rendi állása (foglalkozása), családi állapota, lakóhelye, a bűncselekmény, a letartóztatás időpontja, az egyes perccselekmények, az ítélet és a szabadulás (ítélet végrehajtás) időpontja szerepelt a táblázatokban. A rabtabellák fontos forrásai a társadalomtörténetnek, a büntetőjog-történetnek és a történeti kriminológiának.²

Csongrád vármegye rendszeresen beküldte a táblázatokat, 1790–1808 között a területén fekvő pallosjogú uradalmak (Csongrád, Szentes-Hódmezővásárhely) rabjairól is folyamatos az adatszolgáltatás. Azonban sem a törvényszék, sem az úriszékek nem szabályos rabtabellát terjesztettek be, hanem az egy ülésnapon bíróság elé állítottokról készült jegyzéket.³

Ezek közé tartozik a vizsgált rabtabella is: Csongrád vármegye 1806. szeptember 3-án tartott közgyűlése megküldi a Királyi Magyar Helytartótanácsnak, a nádornak címezve, az 1806. április 21-én Szentes – Csongrádi (Vásárhely – Csongrádi) egyesült uradalomban elítéltek adatait. A jegyzék hatvan vádlott személyére, az elkövetett bűncselekményére és az eljárásra vonatkozó információkat tartalmaz: név, vallás, lakhely, nem, születési hely, elfogatásának dátuma, bűn-

¹ Az előadás része a Történelmi Kriminológiai Műhely közös projektjének, amely egy rabtabella teljes körű elemzését tűzte célul. Lektorálta: Bató Szilvia.

² *Hajdu L.*: A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről (A rabtabellák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke.) *Levéltári Közlemények* 55 (1984) 3–30; *Hajdu L.*: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Budapest, 1985, 8–12, 23–32; *Bató Sz.*: A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18-19. század fordulóján. *FORVM Acta Juridica et Politica* 1 (2011/1) 55–88, 68–71.

³ *Hajdu* (1984:11); *Hajdu* (1985:25); *Bató* (2011:69–70).

cselekményének leírása, büntetése, annak időtartama, esetlegesen annak meghosszabbításának oka.⁴

A bűnözés egyik fontos jellemzője, hogy milyen arányban vesznek részt benne más településről vagy külföldről érkezők,⁵ a rabtabella ennek elemzésére is lehetőséget nyújt. A helyi közösséghez nem tartozó vádlottak a 19. század elején nemcsak a bűnözői kapcsolatok megismerése, hanem az úriszék illetékessége (jobbágyok) és a büntetések alkalmazása (kitiltás) miatt is fontos kérdés.

A növekvő bűnelkövetésre fokozódó szigorral válaszoltak a hatóságok. Az idegenekkel szembeni bizalmatlanságot példázza, hogy – Hajdu szavaival élve – sokszor minden bizonyíték nélkül „megfosztottak embereket – főleg idegeneket – szabadságuktól, és azután a gombhoz hosszasan keresgéltek a kabátot.”⁶ Az elfogott idegen elkövetőket arra is felhasználták, hogy a vármegye lakosságának példát statuáljanak: „a törvényhatóságok (de már az uradalmak is) mindig szívesebben alkalmaztak mindenki számára elrettentő példát az idegenek, mint saját lakosaik megbüntetésénél, főleg a példás szigor időszakában.”⁷ Halálra ítélték esetén is sokkal hamarabb részesültek kegyelemben a helyiek, mint az idegenek.⁸

A „születése helye” rovat a rabtabella hatodik oszlopában található, szöveges információt (település neve) tartalmaz. A rovat mai jelentése megegyezik akkori jelentésével, de több rabtabellában előfordul, hogy a rovat a rab születési helye helyett lakóhelyét vagy a befogás helyét tartalmazza.⁹ A nem helyi bűnelkövetők besorolásához a közel egykorú népszámlálás szóhasználatát kell figyelembe venni.

Az 1784–1787-es népszámlálásához kiadott utasítás szerint három kategóriába kellett sorolni a Magyarországon tartózkodókat:

1. „a honos (helyben született és állandóan letelepedett)” lakosság;

⁴ Az úriszéki bíraskodásról: *Bónis Gy. – Degré A. – Varga E.*: A magyar bírósági szervezet és per-jog története. Zalaegerszeg, 1996, 98–99; *Béli G.*: Magyar jogtörténet – A tradicionális jog. Budapest – Pécs, 2009, 293–302. A rabtabella a Magyar Országos Levéltár, Helytartótanács levéltár, Magyar Királyi Helytartótanács, Departamentum Publico-politicum 1783-1848 (MOL C53) 1806. Fons (F) 3. Positio (P) 125. jelzet alatt található: *Bató* (2011:70).

⁵ *Vavró I.*: A bűnözés mérésének módszerei; s magyarországi kriminalitás általános jellemzői. In: *Gönczöl K. – Kerezi K. – Korinek L. – Lévay M.* (szerk.): *Kriminológia – Szakkriminológia*. Budapest, 2006, 221–246, 238–239.

⁶ *Hajdu* (1985:81).

⁷ *Hajdu* (1985:129–130).

⁸ *Hajdu* (1985:130).

⁹ *Hajdu L.*: Bűnözés és büntetésbíraskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon. Budapest, 1996, 13.

2. „az idegen születésű (s szülőhelyükön tisztelen összeírt) jelenlévő magyar honosok”;

3. itt tartózkodó külföldiek.¹⁰

A fenti csoportosítás figyelembevételével a rabtabella elemzése során az elkövetőket helyi és idegen vádlottak szerinti bontásban érdemes vizsgálni.

Az első magyar népszámlálás országos adataiból kitűnik, hogy a magyar, a horvát és az erdélyi lakosságot tekintve a népesség kb. 0,8%-a idegen volt.¹¹ A Csongrád – Vásárhelyi uradalom lakosságából az idegenek száma körülbelül 1,5%-t tett ki.¹²

IRODALOMJEGYZÉK

Bató Sz.: A Helytartótanács bírósági igazgatási tevékenysége a 18-19. század fordulóján. FORVM Acta Juridica et Politica 1 (2011/1) 55–88.

Béli G.: Magyar jogtörténet – A tradicionális jog. Budapest – Pécs, 2009,

Bónis Gy. – Degré A. – Varga E.: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Zalaegerszeg, 1996.

Danyi D. – Dávid Z. (szerk.): Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Budapest, 1960.

Hajdu L.: A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről (A rabtablák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke.) Levéltári Közlemények 55 (1984) 3–30.

Hajdu L.: Bűnözés és büntetésbíráskodás a XVIII. század hetvenes éveinek Magyarországon. Budapest, 1996,

Hajdu L.: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Budapest, 1985.

¹⁰ *Thirring G.:* II. József magyarországi népszámlálásai. Magyar Statisztikai Szemle 9 (1931/2) 112–134, 124.

¹¹ *Danyi D. – Dávid Z. (szerk.):* Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787). Budapest, 1960, 50.

http://konyvtar.ksh.hu/neda/a111126.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=KSH_Nepszamlalas_1784_első_magyar&pg=0&lang=hun#pg=51&zoom=f&l=s (2015. 04. 25)

¹² *Danyi – Dávid* (1960:88).

http://konyvtar.ksh.hu/neda/a111126.htm?v=pdf&a=pdfdata&id=KSH_Nepszamlalas_1784_első_magyar&pg=0&lang=hun#pg=89&zoom=f&l=s (2015.04.25)

Lelkes G. (szerk.): Magyar Helységnév- azonosító Szótár. Baja, 1998.

Soós I.: Cigányper Sopronban (Adalékok Sopron és a cigányság XVIII. századi kapcsolatához.) I. Soproni Szemle 41 (1987) 225–237

Thirring G.: II. József magyarországi népszámlálásai. Magyar Statisztikai Szemle 9 (1931/2) 112–134.

Vavró I.: A bűnözés mérésének módszerei; s magyarországi kriminalitás általános jellemzői. In: Gönczöl K. – Kerezsi K. – Korinek L. – Lévay M. (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia. Budapest, 2006, 221–246.